

Անահիտ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԱՐԱՐԱՏՅԱՆ ՄԱՐԴ. ԵՐԱԶԱՆՔ

Ֆրիդրիխ Նիցշեի «Այսպես խոսեց Ջրադաշտը» ստեղծագործությանը շատերն են անդրադարձել: Գայթակղությունից չի խուսափել նաև Կոստան Ջարյանը: Գրողն իր ստեղծագործություններում ստեղծել է հերոսամարդու իր ընկալած իդեալը՝ ցանկանալով կամ երազելով նրա ծնունդը:

«Իմ կարեկցանքը բնավ խաչելություն չէ», - ասում է Ջրադաշտը:¹ Գրողը նույնպես Հիսուսին ընկալում է որպես մեծ պայքարողի ու ստեղծագործողի, ով տարավ ամենամեծ ու ամենադժվարին պայքարը և հաղթեց ինքը իրեն: Նրա մեջ նստած հոգևորը հաղթեց նյութականին. Հիսուսը կարողացավ ներքին փոխակերպություն ապրել:

Իր հերոսամարդուն կերտելիս Ջարյանը չի բավարարվում միայն Քրիստոսի կերպարով: Ըստ նրա՝ հեթանոս աստվածների մարմնավորումը՝ Արան, նույնպես մեծագույն փոխակերպվող է: Նա իր մեջ կրում է հեթանոս աստվածների արևային բնույթը: Կ. Ջարյանը կարծում է, որ գերմարդ հասկացության հիմքում ընկած է Քրիստոսի և Արայի ներդաշնակ ամբողջությունը:

Արան առնականության, տիեզերածնության և արևային ուժի խորհրդանիշն է՝ ուժ և կամք: Քրիստոսը միտք է, ոգի և գաղափար: Քրիստոսը մարդու ներքին լույսն է, որի միջոցով իմաստավորվում է կյանքը, ոգեղեն է դառնում, և այլակերպում է մարդկային էությունը: Տույց տալով մեր ժողովրդի հին ու նոր աստվածների հոգևոր վերափոխման ուժը՝ Ջարյանը հավաստում է, որ այդպիսի աստվածներ ծնած ժողովուրդը կարող է հոգևոր վերափոխում ապրել՝ լինել շարունակելու և արարելու համար: Կ. Ջարյանը կերտում է նոր մարդու կերպարը՝ Արարատյան մարդուն՝ հիմնավորելով, որ նա պետք է ծնվի մեր երկրում:

Նիցշեի գերմարդն ասում է. «Գերմարդն է իմաստը երկրի»:²

Որպեսզի պատճառաբանի, թե ինչու Արարատյան մարդը պիտի ծնվի Հայաստանում, գրողը նախ կարևորում է երկրի և ժողովրդի միասնությունը:

«Անցորդը և իր ճամբան» վեպի հերոսին հայերը թվում են ժայռերի մեջ քանդակված արձաններ, իսկ նրանց դեմքերի վրա կարելի է դարերի պատմությունը կարդալ: Անցորդը տեսնում է նաև, որ Հայաստանում «դաշտ, լեռ, ժայռ, մարդ ու կով մի կտորից են շինւած և նոյն նայածքը ունին: Դա մեր բարեբախտութիւնն է, երկնային օրհնութիւնը, որովհետև դիմագուրկ չենք»³: Ըստ Ջարյանի՝ միայն այն դեպքում է հնարավոր արարման խորհուրդը, երբ երկիրն ու ժողովուրդը ամբողջություն կազմեն:

¹ Նիցշե Ֆ., *Այսպես խոսեց Ջրադաշտը*, Եր., 2015, էջ 53:

² *Նույն տեղում*, էջ 51:

³ *Նույն տեղում*, էջ 162:

Հայաստանը յուրօրինակ երկիր է, նրա յուրօրինակությունը ոչ միայն բնությունն է կերտել, այլև մարդիկ: Այդ յուրօրինակությունը դրսևորվում է մանավանդ մշակույթի մեջ: Յուրաքանչյուր ժողովուրդ ծնում է սեփական դիցավեպը՝ ըստ իր աշխարհընկալման՝ նրանում արտահայտելով իր ոգին ու ինքնությունը, իր բարոյականությունը, երագանքը և սերը երկրի նկատմամբ: Այս բոլորը Ջարյանն ամբողջացնում է մեկ բառով՝ ոճ. «Ոճը՝ ցեղին պատկերն է, զինանշանն է, թագն է, զարդարուած թանկագին և խորհրդապահ քարերով»:⁴ Մեր ժողովուրդը կարողացել է ստեղծել սեփական ոճը, այդ պատճառով էլ գրողը հավասարության նշան է դնում հայկական և Օսֆալդ Շպենգլերի նշած ութ մշակույթների միջև:

Ներկայացնելով գերմարդու իր ընկալումը և այն անվանելով Արարատյան մարդ, ապացուցելով, որ մեր երկիրն ու ժողովուրդը ի վիճակի են ծնելու գերմարդուն՝ Կոստան Ջարյանն ուսումնասիրում է հայ հոգին: Նա ցանկանում է ապացուցել, որ հայ մարդը իր մեջ կրում է այն աստվածայինը, որը պետք է ծնունդ տա Արարատյան մարդուն:

«Նաւը լերան վրայ» վեպի նախաբանում Ջարյանը գրում է, որ գիրքը մի քանի հայ հոգիների պատմությունն է: Նրանցից Միշա Թումանյանը, Բաբկեն Միրանյանը Արարատյան մարդու գալստյան ապացույցն են, իսկ Արա Հերյանը նրա նախատիպն է: Նրանք երեքն էլ օտար երկրներում մեծացած, կրթված, օտար մշակույթը իրենց մեջ կրող հայեր են, ովքեր շատ աղոտ պատկերացում ունեին, թե ինչ է հայը, հայրենիքը: Հայրենիք-ժողովուրդ անքակտելի կապը նրանց արյան մեջ էր նստած, ու հենց դրա շնորհիվ էլ հայտնվում են Հայաստանում, և երկրի միջոցով տեղի է ունենում նրանց կերպարանափոխությունը: Նրանք ճանաչում են երկիրը և ժողովրդին ու դրա միջոցով հայտնաբերում են իրենց. կատարվում է ամենակարևորը՝ ինքնաճանաչումը:

«Ողջ այս ծանրագույնը իր վրա է վերցնում տոկուն ոգին, ուղտի հանգույն, որը բեռնված դեպի անապատ է փութում. այդպես նա դեպի իր անապատն է փութում», -ասում է Ջրադաշտը:⁵ Այս երեք հերոսները կարողանում են հրաժարվել իրենց նախկին ես-ից, քանի որ ճանաչել էին բարձրագույն արժեքները: Նրանք հայտնաբերում են իրենց նոր, իսկական ես-ը, որը նաև ժողովրդի մասը լինելն էր և ժողովրդին իրենց մեջ կրելը: Տեղի էր ունեցել արժեքների վերարժեքավորում, որն այնքան կարևոր է կերպարանափոխության ընթացքում: Միշա Թումանյանն ու Բաբկեն Միրանյանը իրենց գոհաբերում են հայրենիքին, իսկ Արա Հերյանը դեռ պիտի շարունակեր կերպարանափոխության ընթացքը. պիտի հաղթեր ինքը իրեն: Իրեն գտնելու ճանապարհի սկզբին նա հանդիպել էր Պետրոս Մարկին՝ Արևելքի իմաստասիրությունն իր մեջ կրող փիլիսոփային, որը վեպում հանդես է գալիս որպես ուսուցանող: Նրանց հանդիպման ժամանակ հասկանում ենք, թե ինչ մեծ առաքելություն է ծանրացած հերյանների ուսերին՝ հետ բերել հույսը, լուսավորել և ցույց տալ ապագայի ճանապարհը: Նա պատահաբար չէր հայտնվել Հայաստանում. ապրած կյանքը, կյանքի վայրիվերումները նախապատրաստել էին նրան և

⁴ Ջարյան Գ., Հայրենիքին սիրտը, «Մեհեն», Պոլիս, հ. 3, 1914, էջ 39:

⁵ Նիցշե Ֆ., նշվ. աշխ., էջ 70:

կարևոր մղում դառնալով՝ բերել հայրենիք: Կերպարանափոխության ընթացքը ստիպում է Հերյանին ազատվել-մաքրվել անցյալի արժեքներից, որոնք բեռ էին դարձել ինքնամաքրման և եսի ամբողջացման ճանապարհին: Նա թողնում է քաղաքակիրթ աշխարհը և գնում լեռները, ճիշտ ինչպես Զրադաշտը. «Երբ բոլորեց Զրադաշտի երեսուն տարին՝ նա թողեց իր հայրենիքը և լիճն իր հայրենյաց և լեռները գնաց»:⁶

Հերյանը հեռանում է քաղաքից և ապրում թափառականի կյանքով՝ վերագտնելով իր ինքնությունը: Կերպարանափոխման շնորհիվ Հերյանը իր երկրի և ժողովրդի հետ դարձավ ամբողջություն: Հերյանի վերափոխումից հետո «Գիւղերում նրան ընդունում էին բարի և ներողամիտ ժպիտով, ինչպէս ընդունում են Աստուծոյ մարդկանց՝ մուրացկաններին, երգասաններին, գիժերին: // Ինչպէս ընդունում են բուքը...ինչպէս ընդունում են նախագարնանային առաջին խենթ հովը. յանկարծ, բռնկւած արևի ճառագայթները կամ ճանապարհից շեղած, շեմի առջև բառաչող այծը»:⁷

Ազատվելով քաղաքակրթության կապանքներից, որոնց մասին մինչ այդ չէր էլ գիտակցում, Հերյանը տերը դարձավ սեփական ես-ի, իսկ ինքնագիտակցման միջոցով՝ ամենակարևոր հարստությանը՝ ազատությանը:

Հերյանը կարողացավ անցնել Զրադաշտի ճառած երեք կերպարանափոխությունները: Արհամարհելով կյանքի ընթացքում կուտակած իմաստությունը՝ հասավ հոգու ճանաչողության՝ դրա համար ընտրելով դժվարագույն ճանապարհ՝ միայնանալը՝ բոլորից և ամեն ինչից հրաժարվելը:

Երկրորդ կերպարանափոխությունը նույնքան դժվար էր. նա կարողացավ «ոչ» ասել «դու պարտավոր ես»-ին և ընդունել «ես ուզում եմ»-ը: Ընդունվածն ու պարտադրվածը հաղթահարելը նման է ամենամեծ ու ամենածանր ճակատամարտում տարած հաղթանակի, որի արդյունքը ներքին ազատության ձեռքբերումն է և ահատականություն դառնալը: Արա Հերյանը կարողացավ հաղթանակով դուրս գալ այդ ճակատամարտից:

Երրորդ կերպարանափոխությունը մանուկ դառնալն է: Երբ Հերյանը մոռացավ հին արժեքները, միտքն ու հոգին մաքրվեցին հասարակության պարտադրածից: Նա այլևս նույնքան մաքուր ու անմեղ էր, որքան նոր աշխարհ եկած մանուկը: Նա պատրաստ էր նոր սկզբի:

Ճիշտ է, Հերյանի օրինակով Կոստան Զարյանը ցույց է տալիս, որ հնարավոր է գերմարդու ծնունդը, բայց գերմարդը կծնվի միայն այն դեպքում, երբ ժողովուրդը պատրաստ կլինի նրան ծնել: Գրողը ցավում է, որ մեր ժողովուրդը բազմաթիվ անգամներ է անցել Քրիստոսի Գողգոթայի ճանապարհով, բայց այդ տառապանքը հոգեպես չի վերապրել, որ կարողանա հաղթահարել իրեն այնպես, ինչպես Քրիստոսը կարողացավ սովորականը, թերին, կասկածելին հաղթել իր մեջ ու հերոսանալ: Երբ որ մենք կարողանանք մեր հոգում նստած ստրկությունը և ծուլությունը հաղթահարել, որի համար ներքին տառապանք ու պայքար է պետք,

⁶ Ֆ. Նիցշե, նշվ. աշխ., էջ 47:

⁷ Զարեան Կ, Նալը լեռան վրայ, էջ 543:

կհերոսանանք, կփոխակերպվենք, ինչպես Հիսուսը: Այդ ժամանակ կծնվի նոր՝
Արարատյան մարդը:

АРАРАТСКИЙ ЧЕЛОВЕК: МЕЧТА?

___ *Резюме* ___

___ *А. Оганесян* ___

Костан Зарьян в своей прозе создал образ идеального человека - называя его Араратским человеком. Этот образ он создал под влиянием произведения Фридриха Ницше “Так сказал Заратустра”. К. Зарян считает, что в основе понятия сверхчеловека лежит гармоничная целостность Христа и бога Ара. По восприятию писателя, Христос герой, который смог победить самого себя и смог пережить великое перевоплощение. Ара также великий перевоплощенец, символ солнечной силы и мужественности, символ силы и воли. Христос это разум, дух и идея. Араратский человек должен родиться в Армении, потому что природа и люди нашей страны формируют осмысленную целостность, результат которого уникальная культура. Армянский человек несет в себе божественное, которое должно породждать Араратского человека. В качестве доказательства, он создает прототип будущего сверхчеловека - образ Ара Герьяна.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Հովհաննիսյան Անահիտ Գուրգենի- ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտ,

E-mail: anahit-1957@mail.ru